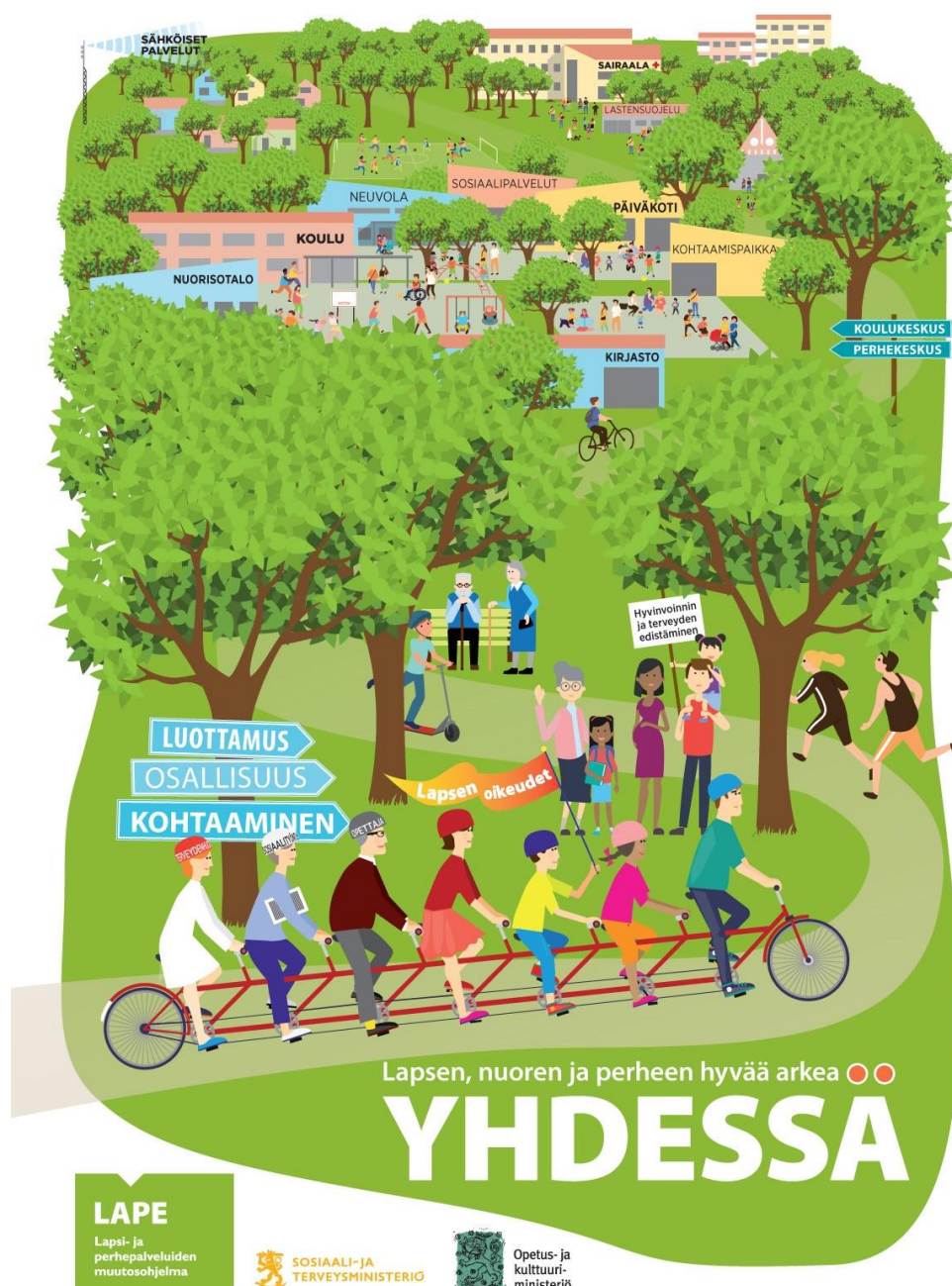

ETELÄ-SAVON LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA 2019-2021

SISÄLLYSLUETTELO

1	ETELÄ- SAVON LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA TOIMINTAOHJELMA 2019-2021	5
1.1	Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma lainsäädännöllinen tausta ja tavoitteet	5
1.2	Hyvinvoiva lapsi, nuori ja perhe sekä maakunnallinen perhekeskustoiminta suunnitelman ja yhteistoiminnan lähtökohtana	5
1.3	Lasten, nuorten ja perheiden palveluja yhteensovittava johtaminen ja eri toimijoiden roolit	6
1.4	Etelä-Savon maakunta lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta	8
2	LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN NYKYTILA ETELÄ-SAVOSSA	12
2.1	Maakunnallisen lasten ja nuorten hyvinvointitiedon yhteenvetoa	12
2.2	Etelä-Savon sote arvioinnin harjoitus (THL)	16
3	LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN PAINOPISTEET JA TOIMENPITEET	19
3.1	Toimimme perhelähtöisesti lasten, nuorten ja perheiden hyväksi	19
3.2	Vahvistamme hyvinvointia, turvallisuutta, osallisuutta ja yhdenvertaisuutta	19
3.3	Lisäämme varhaisen tuen tarjoamista LAPSILLE, NUORILLE ja perheille	24
3.4	Tarjoamme lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin perustuvia palveluja	26
4	SEURANTA	31
5	KUNTAKOHTAINEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN RUNKO	33
5.1	Kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma ja yhteys muihin suunnitelmiin	33
	Kunnan hyvinvointikertomus, strategiset painopisteet sekä yhteys maakunnan suunnitelmiin	33
	Kuntakohtaista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointitietoa	33
5.2	Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman kuntakohtaiset toimenpiteet	33
5.3	Opiskeluhuollon kuntakohtaiset palvelut, toimenpiteet	33
5.4	Kuntakohtaisen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman arviointi	33

Johdanto

Etelä-Savon maakunnallinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on syntynyt eri toimijoiden maakunnallisena yhteistyönä osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPEa vuosina 2018-2019. Etelä-Savon maakunnallinen hyvinvointisuunnitelma koskettaa LAPE muutosohjelmassa mukana olleita 12 kuntaa: Enonkoski, Hirvensalmi, Juva, Kangasniemi, Mikkeli, Mäntyharju, Pertunmaa, Pieksämäki, Puumala, Rantasalmi, Savonlinna, Sulkava. Maakunnallinen suunnitelma koskettaa Etelä-Savon alueen sosiaali- ja terveystalveluiden kuntayhtymiä: Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelut Essote, Itä-Savon sairaanhoitopiiri Sosteri. Lisäksi yhteistyössä ovat edustajat järjestöistä (Viola ry, MLL), seurakunnasta (Mikkelin tuomiokirkkoseurakunta) sekä yritysten edustus (Etelä-Savon yrittäjät ry).

Ensimmäistä kertaa on kirjattu Etelä-Savon yhteiseen suunnitelmaan lapsia, nuoria ja perheitä koskevien kunta, sosiaali- ja terveystalvelujen, järjestöjen, seurakuntien lapsi- ja perhemyönteisen yhteistyön ja sitä käytännössä toteuttavan perhekeskustoiminnan keskeiset tavoitteet. Tässä suunnitelmassa on taustoitukseksi joitakin nostoja lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia kuvaavista mittareista ja muutosohjelman aikana kerättyjä lasten, nuorten ja perheiden kokemuksia. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tilaa sekä tarpeisiin vastaavien talveluiden kuvaa tarkennetaan vuonna 2019 tehtävällä tietopohjatyöllä. Maakunnalliseen yhteistyöhön pohjautuvasta Etelä-Savon hyvinvointisuunnitelmasta on sovittu lasten, nuorten ja perheiden johtoryhmässä, joka on nimennyt suunnitelman kokoamiseen maakunnallisen työryhmän.

Hyvinvointisuunnitelman valmistuessa kansallisesti on juuri julkaistu lapsen aika kohti kansallista lapsistrategiaa 2040 selvitystyön tulokset. Näissä nostetaan hyvin keskeisesti esiin lapsi- ja perhemyönteisyyteen perustuvan yhteiskunnan suuntaviivoja ja keskeisiä osa-alueita lapsen hyvinvoinnin kannalta. Lapsistrategian keskeisiin osa-alueisiin voi tutustua oheisen linkin kautta. <https://lapsistrategia.visualisoinnit.fi/>. Maakunnallisen hyvinvointisuunnitelman kokoamisella haluamme eri toimijoiden yhteistyönä entistä paremmin yhteen sovittaa lapsille, nuorille ja perheille suunnatun toiminnan, tuen ja talvelut heidän tarpeitaan vastaavaksi ja hyvinvointia vahvistavaksi kokonaisuudeksi. Maakunnallisen hyvinvointisuunnitelman lisäksi jokaisessa kunnassa kootaan omat kuntakohtaiset tavoitteet ja keinot huomioiden maakunnallisessa yhteistyössä sovitut painopistealueet.

Etelä-Savon hyvinvointisuunnitelma 2019-2021 koskettaa 0-29 -vuotiaita lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään. Suunnitelman tavoitteet on kuvattu tiivistetysti seuraavassa kuvassa. Tavoitteiden pohjalta on koottu toimijoiden yhteisiä periaatteita, ohjeistuksia sekä suositeltavia keinoja toimintatapojen muuttamiseksi ja vahvistamiseksi lapsi-, nuori- ja perhelähtöiseksi.

Hyvinvointisuunnitelman koonnut maakunnallinen työryhmä (2018-2019):

Aila Marjamaa, Mikkeli, sivistystoimen kehittämispäällikkö
 Sirkku Mehtola, Viola ry, toiminnanjohtaja
 Sari-Annika Pettinen, Mikkelin tuomiokirkkoseurakunta, diakonia- ja erityistyöalojen johtaja
 Anna-Liisa Sairanen, Savonlinna, varhaiskasvatuspäällikkö
 Seija Laitinen, Pieksämäki, lasten ja nuorten hyvinvointikoordinaattori
 Milla Ryyänen, Pieksämäki, vt. tulosaluejohtaja, perhepalvelut
 Mirja Lavonen-Niinistö, MLL Järvi-Suomen piiri toiminnanjohtaja
 Christian Juhola, Mäntyharju, hyvinvointikoordinaattori
 Johanna Will-Orava, Etelä-Savon sosiaali- ja terveystoimen Essote, lastensuojelun ja lapsi-
 perheiden sosiaalityön päällikkö
 Reetaleena Hietala/ Noora Valjakka, Essote, neuvola- ja perhepalvelujen esimies
 Ulla Kempainen, Itä-Savon sairaanhoitopiiri Sosteri, ylihoitaja
 Katja Saukkonen, LAPE Etelä-Savo muutosagentti

1 ETELÄ- SAVON LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA TOIMINTAOHJELMA 2019-2021

1.1 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN TAUSTA JA TAVOITTEET

Lastensuojelulain 12 §:n mukaan kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi suunnitelma, joka hyväksytään valtuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Etelä-Savossa kootaan yhteinen maakunnallinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma osana LAPE-muutosohjelmaa ja lasten, nuorten ja perheiden eri toimijoiden yhteistyötä. Siinä linjataan ja sovitaan yhteisistä tavoitteista ja painopistealueista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Maakunnallista suunnitelmaa täydennetään kuntakohtaisilla painopistealueilla. Tämä hyvinvointisuunnitelma koskettaa 0-29 -vuotiaita lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään.

Etelä-Savon maakunnan hyvinvointikertomuksessa 2018-2020, joka kattaa koko väestön hyvinvointia koskevia tavoitteita ja indikaattoreita, linjataan seuraavat lasten ja nuorten hyvinvointia koskevat painopistealueet¹:

- Osallisuuden, yhteisöllisyyden ja turvallisuuden vahvistaminen
- Toimintakyvyn sekä terveyttä ja hyvinvointia tukevien elintapojen edistäminen
- Eriarvoisuuden vähentäminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen

Etelä-Savon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa linjataan näitä painopisteitä koskevat toimenpiteet sekä muita tärkeitä painopistealueita lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseen sekä palveluihin sujuvoittamiseen.

1.2 HYVINVOIVA LAPSI, NUORI JA PERHE SEKÄ MAAKUNNALLINEN PERHEKESKUSTOIMINTA SUUNNITELMAN JA YHTEISTOIMINNAN LÄHTÖKOHTANA

Etelä-Savossa keskeisenä toimintatapana lapsi- ja perhelähtöiseen toiminnan, tuen ja palveluiden järjestämiseen on perhekeskustoiminta. Yhteisen työn lähtökohtana on hyvinvoiva lapsi, nuori ja perhe. Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa sekä hyvinvoivassa perheessä on sujuva arki. Jokainen lapsi ja nuori tarvitsee ympärilleen välittäviä aikuisia.

Yhteistyön toteutus perustuu YK:n lapsen oikeuksien noudattamiseen sekä lapsi-, nuori- ja perheystävälliseen toimintakulttuuriin. Lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteet tulee huomioida kaikissa kasvuympäristöissä: lapsen oikeus kehitykseen, syrjimättömyys, osallisuus ja lapsen edun ensisijaisuus. Lapsi- ja perheystävällisen toiminnan peruslähtökohtana ovat perheiden aito kohtaaminen ja heidän yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Perhe kohdataan yhtenä kokonaisuutena sekä lasten että vanhempien tilanne huomioiden ja muistaen että useat aikuiset ovat vanhempia.

Etelä-Savon perhekeskustoiminnan päätavoite on painopisteen siirtäminen varhaiseen tukeen, jota toteutetaan vahvistamalla avointa toimintaa ja tukea oikea-aikaisesti lapsen, nuoren ja perheen luonnolliseen arkiympäristöön. Perhekeskustoiminnassa vahvistetaan perheiden omia voimavaroja, tarjotaan varhaista tukea sekä järjestetään sujuvia, helposti saavutettavia sekä eri toimijoiden yhteensovitettuja palveluja. Palveluja ja niiden johtamista yhteensovittamalla saavutetaan kustannus- tehokkaita ja laadukkaita palveluja².

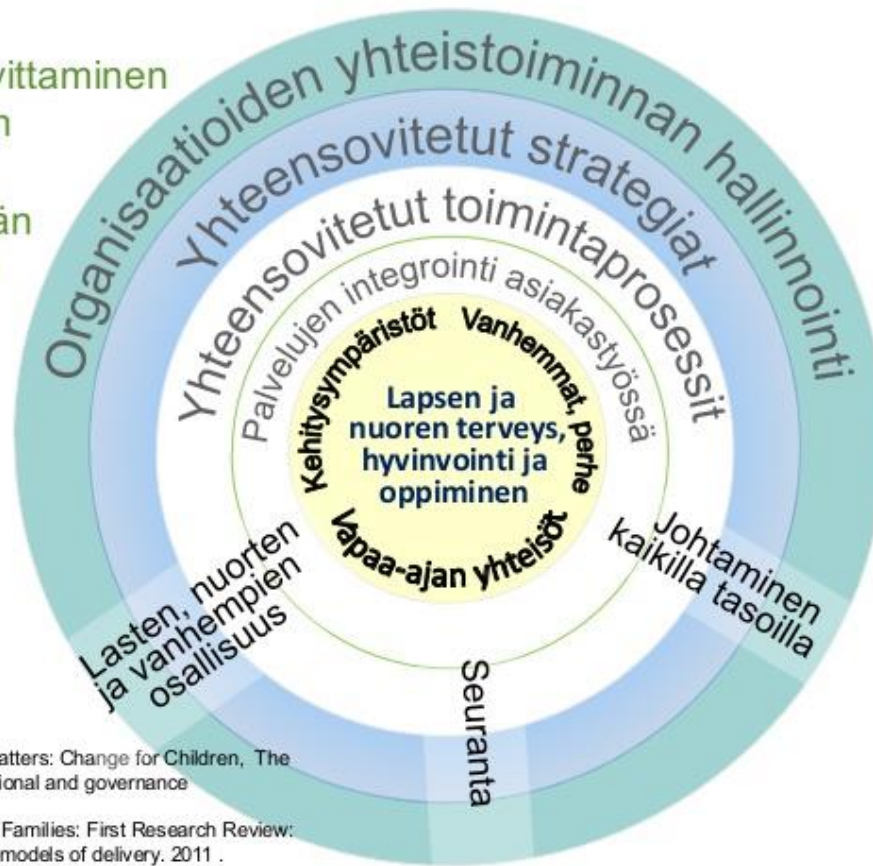
Etelä-Savon maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa eri toimijoiden välisessä yhteistyössä

- verkostoidaan perheiden tarpeita vastaava avoin toiminta, varhainen tuki ja palvelut yhteensovitetuksi toimivaksi kokonaisuudeksi
- perustetaan yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja ja alueellisesti toimivia perhekeskuksia
- otetaan lapset, nuoret ja perheet mukaan toimintaa ja palveluja kehittämään, toteuttamaan sekä arvioimaan
- vahvistetaan lapsi- ja perheystävällistä toimintakulttuuria ja sen mukaisia toimintatapoja
- yhteensovitetaan kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien (kunta, sote, järjestöt, seurakunta, yksityiset) toiminta, resurssit ja palvelut perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi
- sovitaan tarvittavista yhteistyörakenteista ja käytännöistä perhelähtöisten integroitujen palvelujen tarjoamiseksi
- yhteistyötä koordinoidaan ja johdetaan maakunnallisesti

1.3 LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN PALVELUJA YHTEENSOVITTAVA JOHTAMINEN JA ERI TOIMIJOIDEN ROOLIT

Yhteensovittavalla johtamisella tavoitellaan hyvinvoinnin ja terveyserojen kasvun taittumista, saatavilla olevien voimavarojen tarkoituksenmukaista käyttöä ja soten, kuntien ja kaikkien lasten ja nuorten kanssa toimijoiden kykyä uudistaa toimintaansa aktiivisesti ja yhteisten tavoitteiden mukaisesti. Tavoitteena on myös palveluiden integrointi siten, että niillä pystytään vastaamaan paremmin asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin. Toimintaa integroitaessa keskeistä on tarkastella avointa toimintaa, varhaista tukea ja sen palveluita kokonaisuutena, ei yksittäisinä palveluina. Tavoitteet, päätöksenteko ja suunnitelmat tehdään yhdessä ja toimitaan yhteisten päämäärien ja tavoitteiden mukaan. Yhteensovittavassa johtamisessa luodaan yhteisiä rakenteita ja sitoumuksia. Organisaatiot menettävät osan autonomiastaan, kun siirrytään toimijakeskeisyydestä kumppanuuteen³.

Yhteensovittaminen
johtaminen
palvelu-
järjestelmän
eri tasoilla

Mukaiu: Every Child Matters: Change for Children, The management, organisational and governance implications. 2004.
Institute of Public Care. Families: First Research Review: Integrated processes & models of delivery. 2011 .

Yhteensovittavan johtamista voidaan toteuttaa käytännössä huolehtimalla seuraavista asioista³

- varmista yhteistyön edellytykset johtamisella
- yhtenäistä toimintakäytännöt
- vahvista osallisuutta ja kumppanuutta
- vahvista tarpeiden mukaiset palvelut
- varmista asiakasprosessien sujuvuus
- vahvista henkilöstön yhteistyöosaamista ja hyvinvointia

Maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa kaikilla lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimijoilla on oma erityisen tärkeä roolinsa. Kaikilla toimijoilla on yhteisvastuu asukkaidensa hyvinvoinnin edistämistä, mutta kuntien rooli hyvinvoinnin rakentajana on ensisijainen. Soten rooli on tukea ja toimia yhteistyössä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa. Toimintaa ja palveluja suunnitellaan, koordinoidaan ja toteutetaan eri toimijoiden yhteistyössä ja kumppanuudessa. Kaikkien toimijoiden tulee vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden ääntä ja osallisuutta sekä edistää lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamista päätöksenteossa.

Maakunnallinen lasten, nuorten ja perheiden johtoryhmä

Etelä-Savoon on perustettu vuonna 2018 maakunnallinen lasten, nuorten ja perheiden johtoryhmä. Johtoryhmän tavoitteena on toimia johtamisen yhteistyörakenteena, jossa yhteensovitetään strategioita, toimintamalleja, perhekeskustoiminnan johtamista ja koordinoitua, tuen ja palveluiden ko-

konaisuutta. Yhteistyöllä tavoitellaan palvelukokonaisuuteen liittyvien eri osa-alueiden kokonaisvaltaista yhteistä näkemystä ja linjauksia. Työryhmässä on nimetyt jäsenet kaikista lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimijoista: maakunnan sosiaali- ja terveystalvet, kuntien palvelut, järjestöt, evankelisluterilaiset seurakunnat ja yritykset. Johtoryhmän jäsenyys on edustuksellinen ja jokainen jäsen edistää yhteisesti asetettuja tavoitteita omissa verkostoissaan. Työryhmän toiminta kytketään osaksi tulevan maakunnan valmistelua ja siinä otetaan kantaa lasten, nuorten ja perheiden palvelukokonaisuuteen liittyviin kysymyksiin. Johtoryhmä tukee ja jatkaa LAPE muutosohjelman aikana käynnistettyjä yhteisiä toimintamalleja ja sisältöjä osaksi uuden maakunnan toimintaa⁴.

1.4. ETELÄ-SAVON MAAKUNTA LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN NÄKÖKULMASTA

Etelä-Savon maakunnassa on kuntia, joita suurinta osaa kuvaa maaseutumaisuus ja vesistöjen halkoma luonto. Kunnista kolme on saaristokuntia (Enonkoski, Puumala, Sulkava) ja kolme saaristo-osakuntaa (Hirvensalmi, Mikkeli, Savonlinna).

Taulukko 1: Etelä-Savon väestö ikäryhmittäin 31.12.2017

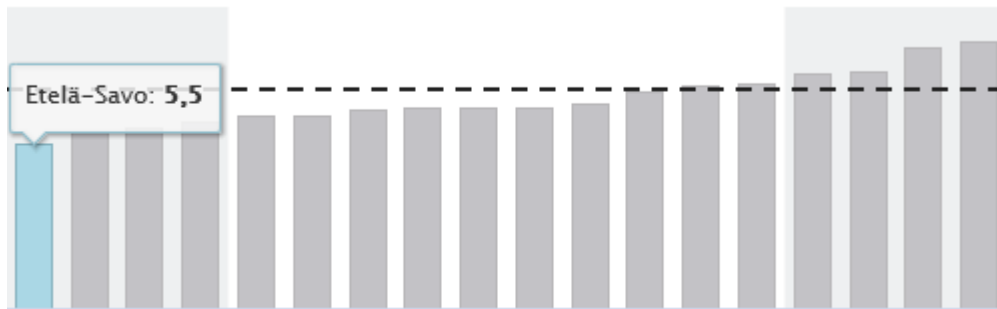
Etelä-Savon väestö 31.12.2017 kunnittain

Väestö 31.12.2017					
Kunta	0-17	18-64	65-74	75-	Yhteensä
Enonkoski	202	686	289	239	1416
Hirvensalmi	315	1169	408	344	2236
Juva	975	3284	1103	972	6334
Kangasniemi	816	2757	1060	916	5549
Mikkeli	9451	31222	7671	5917	54261
Mäntyharju	912	3057	1169	916	6054
Pertunmaa	252	874	321	292	1739
Pieksämäki	2773	10026	2945	2476	18220
Puumala	224	1105	510	369	2208
Rantasalmi	537	1863	638	515	3553
Savonlinna	5381	19045	5688	4550	34664
Sulkava	318	1306	517	447	2588
Etelä-Savo	23486	80786	23819	19103	147194

LÄHDE: Tilastokeskus
Maakunta uudistuksen mukainen rajausta, eli pl. Heinävesi ja Joroinen

Etelä-Savossa on prosentuaalisesti vähiten 0-17-vuotiaita lapsia ja nuoria koko valtakunnassa (Etelä-Savo 16 %, /koko maa ka 19.3 % 2017). Sama suuntaus jatkuu 0-6-vuotiaissa lapsissa (Etelä-Savo 5.5 %, koko maa ka 7,3 % 2017) www.proto.thl.fi⁵

Taulukko 2: 0-6-vuotiaat, % väestöstä (2018), www.proto.thl.fi

Taulukko 3: Lasten osuus, % väestöstä kunnittain (0-1-vuotiaat 2017, 0-6 ja 0-17-vuotiaat 2018), www.proto.thl.fi

Etelä-Savo koko maa %	Enonkoski	Hirvensalmi	Juva	Kangasniemi	Mikkeli	Mäntyharju
0-1-vuotiaat (1,4 / 1,9)	1,3	1,6	1,3	1,1	1,7	1,2
0-6-vuotiaat (5,5 / 7,3)	5,6	5	5,1	5,1	6,3	5
0-17-vuotiaat (16/19,3)	14,3	14,1	15,4	14,7	17,4	15,1
	Pertunmaa	Pieksämäki	Puumala	Rantasalmi	Savonlinna	Sulkava
0-1-vuotiaat	0,8	1,3	0,4	1,4	1,3	1,2
0-6-vuotiaat	3,8	5,3	2,4	5,2	5,2	3,9
0-17-vuotiaat	14,5	15,2	10,1	15,1	15,5	12,3

Etelä-Savon hedelmällisyydessä olevien naisten synnyttäneisyys on **alhaisempi** kuin maassa keskimäärin (syntyvyys 39,5/1000 15-49-vuotiasta naista kohti, koko maa 44,5) Alhainen syntyvyys on todellinen haaste jo monessa Etelä-Savon pienemmässä kunnassa⁵.

Taulukko 4: Syntyneiden lasten määrä Etelä-Savossa kunnittain (2018), E-S Maakuntaliitto, Tilastokeskus

Enonkoski	Hirvensalmi	Juva	Kangasniemi	Mikkeli	Mäntyharju
5	10	34	27	402	39
Pertunmaa	Pieksämäki	Puumala	Rantasalmi	Savonlinna	Sulkava
8	107	6	18	185	3

Etelä-Savon kunnissa on tehty erilaisia lapsi- ja perheystävällisiä taloudellisia kokeiluja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisäämiseksi. Näitä on mm.

- vauvarahan maksaminen esim. Enonkoski 500€
- maksuttoman varhaiskasvatuksen ratkaisut: Puumala 20 tuntia viikko kaikille lapsille, Pertunmaa kokonaan maksuton, Mäntyharju kaikille 5-vuotiaille (valtakunnallinen kokeilu)
- harkinnanvarainen kotihoidon kuntalisä esim. Sulkava alle 3-vuotiasta 150€/kk ja sisarukset 100€/kk
- maksuttoman bussikortin tarjoaminen kaikille lapsille ja nuorille Pieksämäellä ja Mikkelissä kaikille peruskoululaisille
- Unicefin lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyöhön sitoutuminen 2019-2020 Puumalassa

Toisaalta yksittäisiä poikkeuksia on, kuten Mäntyharjulla, jossa koulutiensä aloittaa joka vuosi useampi lapsi kuin kuntaan on syntynyt aikoinaan. Mäntyharju houkuttelee lapsiperheitä, vaikka kunta kärsii muuttotappiosta⁶.

Maakunnan suurin muuttotappio kärsitään 20-24-vuotiaiden väestöryhmässä.

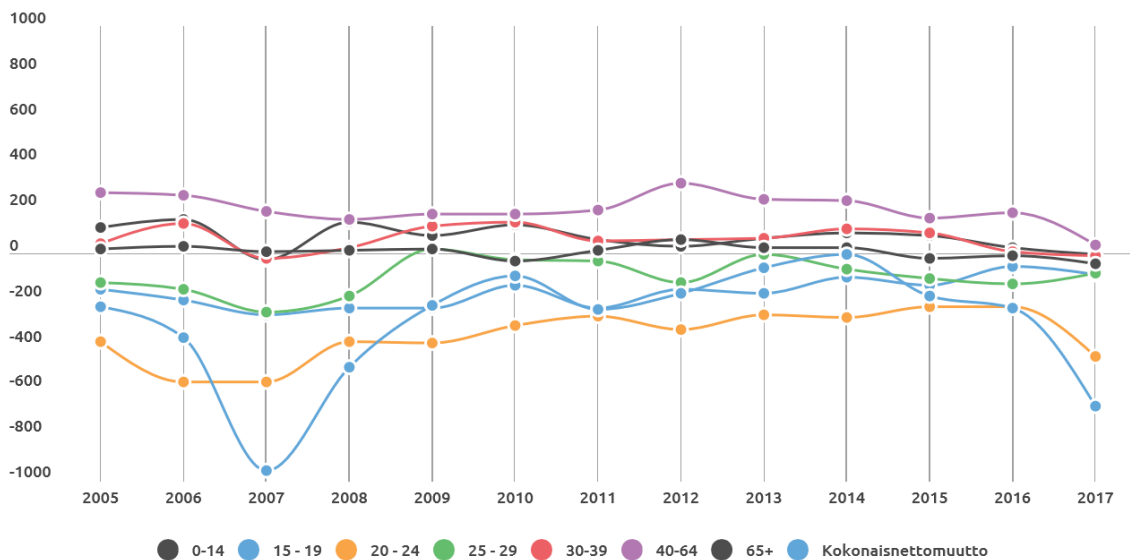
Taulukko 5: Etelä-Savon muuttoliike ikäryhmittäin (2017), E-S ennakoi, Tilastokeskus)

Etelä-Savon muuttoliike ikäryhmittäin 2000 - 2017

Ennakoinnissa tapahtuu

Tilaa uutiskirje

Lähde: Tilastokeskus / muuttoliiketilastot

Download data

Etelä-Savon maakunnassa toimii nuorten vaikuttajaryhmä, jonka vaikuttamistapaamisissa nuoret ovat nostaneet esille heille keskeisiä asioita maakunnastaan. Etelä-Savon nuorille maakunta tarjoaa luonnonläheisen kasvuympäristön. Nuoret arvostavat arjen tärkeitä asioita: hyviä ihmissuhteita, itsensä löytämistä, monipuolista vapaa-aikaa, luotettavaa ympäristöä, jossa saa tukea ystäviltä ja kavereilta sekä nuorten kanssa toimivilta aikuisilta ja ammattilaisilta. Heille tärkeää ovat kohtaamiset niin kasvotusten kuin sosiaalisessa mediassakin. Nuoret lähtevät usein opiskelujen perässä muihin maakuntiin tai maakunnan sisällä toiselle paikkakunnalle. Pienemmissä kunnissa tämä tapahtuu jo toisen asteen opintojen yhteydessä. Nuoret ovat vaikuttajatapaamisissa nostaneet esille liikkumisen haasteet maa-

kunnassa johtuen huonosta joukkoliikenteen kattavuudesta ja liikennöinnistä. Nuorten mielestä maakunnasta tulisi enemmän nostaa esille sen kaunista ja ainutlaatuista luontoa sekä vesistöjä, johon monet ihmiset vapaa-ajallaan hakeutuvat⁷.

Valtakunnallisessa nuorisotyön ja politiikan ohjelmassa on nuorten kasvu- ja elinolojen parantamiseksi määritelty viisi nuorisopoliittista tavoitetta⁸

1. Jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus vähintään yhteen mieluisaan harrastukseen
2. Nuorten työllistymistäidot ovat vahvistuneet ja syrjäytyminen vähenee
3. Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia lisätään
4. Yhä harvemmalla nuorella on mielenterveysongelmia ehkäisevän toiminnan ansiosta
5. Nuori saa riittävää neuvontaa ja muuta tukea itsenäiseen asumiseensa

2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN NYKYTILA ETELÄ-SAVOSSA

Etelä-Savon alueelta on koottu hyvinvointitietoa seuraavilla tavoilla:

- maakunnallinen hyvinvointikertomus on koottu vuosille 2018-2020
- kouluterveyskyselyjä on käytetty laajasti kunnallisessa hyvinvointityössä
- LAPE muutosohjelman aikana on osallistuttu THL:n Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH) - tutkimuksiin 4-vuotiaiden sekä 3-4kk vauvojen pilotoinnin osalta

Erityisesti hyvinvoinnista kertovia mittareita on koottava. Etelä-Savon osalta hyvinvointitiedon indikaattoreita ja sitä koskevaa työtä jatketaan koko vuosi 2019. Tässä suunnitelmassa on nostettu esille LTH- tutkimusten alustavia tuloksia sekä kouluterveyskyselyjen tuloksia ja sote arvioinnin harjoitukseen liittyvää yhteenvetoa.

2.1 MAAKUNNALLISEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTITIEDON YHTEENVETOA

Alle kouluikäiset⁹

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL) on käynnistänyt vuoden 2018 alussa valtakunnallisen ja säännöllisesti toteutettavan Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH)-tutkimuksen, joka tuottaa monipuolista seurantatietoa pienten lasten ja perheiden terveydestä, hyvinvoinnista, palveluiden käytöstä ja palvelukokemuksista. Tutkimus toteutetaan joka toinen vuosi vuoroin nelikuisten ja nelivuotiaiden lasten perheille ja perheet saavat tiedon vapaaehtoisesta tutkimuksesta neuvolan terveydenhoitajalta. Tätä hyvinvointisuunnitelmaa kirjoitettaessa vuoden 2018 aikana toteutettavasta nelivuotiaiden lasten ja perheiden tutkimuksesta on väliaikaraportti, josta löytyy muun muassa Etelä-Savon tuloksia. Koko maahan verrattuna Etelä-Savon tuloksista on nähtävissä, että 4-vuotiaat lapset liikkuvat kotioloissa keskimääräistä vähemmän (Etelä-Savo 37 % koko maa 46 %). Toisaalta lapset nukkuvat öisin keskimääräistä useammin vähintään 11,5 tuntia yössä (Etelä-Savo 33 % /koko maa 28 %). Vanhemmat ovat raportoineet, että ovat saaneet koko Suomen tuloksiin verrattuna vähemmän tukea omaan jaksamiseensa ja ilmoittavat, että ovat jättäneet tuen tarpeen ilmaisematta oman jaksamisen suhteen. Etelä-Savossa sosiaalisen tukiverkoston kokee vähäiseksi koko maahan verrattuna suurempi joukko vanhempia.

Peruskoululaiset ja nuoret¹⁰

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa Etelä-Savossa tarkastellaan kouluterveyskyselyn 2017 aineistojen perusteella. Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi ja kyselyyn ovat vastanneet perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaiset sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1.-2-vuoden opiskelijat jo usean vuoden ajan. Perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaiset ja heidän huoltajansa ovat tulleet mukaan vuodesta 2017 alkaen. Vuonna 2017 kouluterveyskyselyssä ovat olleet mukana kaikki Etelä-Savon kunnat.

Hyvinvointi ja tyytyväisyys elämään¹⁰

Suurin osa eteläsavolaisista lapsista ja nuorista harrastaa jotakin. Yleisintä viikoittainen harrastaminen on lukiolaisten keskuudessa. Nuorten viikoittainen harrastaminen on laskenut hivenen vuosien

2015 ja 2017 välillä, mutta perusopetuksen 4. ja 5-luokkalaisista sekä 8. ja 9.-luokkalaisista, lukiolaisista ja ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista kuitenkin yli 80 prosenttia harrastaa yhä jotakin vähintään kerran viikossa. Viikoittaisella harrastamisella on positiivinen yhteys moneen nuoren hyvinvoinnin osa-alueeseen.

Eteläsavolaiset lapset ja nuoret ovat tällä hetkellä koko maahan verrattuna hieman keskimääräistä tyytyväisempiä elämään.

Taulukko 6: Tyytyväisiä elämäänsä, Etelä-Savo/ koko maa %, kouluterveyskysely 2017

koko maa/Etelä-Savo %	Etelä-Savo	Koko maa	Tytöt	Pojat
4.-5. luokkalaiset	91	90,3	89,5 / 88,5	92,3 / 92
8.-9.luokkalaiset	75,7	75,1	69 / 67,1	82,4 / 83,8
Lukio 1.-2.luokkalaiset	75,8	75,2	72,4 / 70,6	81,8 / 81,8
Ammatillinen koulutus	79,2	76,5	68,7 / 69,3	85,9 / 82,2

Jatko-opinnot ja syrjäytymisriskit¹⁰

Eteläsavolaisista 8-9 luokkalaisista nuorista 9,4 %:lla ei ole opintosuunnitelmia peruskoulun jälkeen. Opintosuunnitelmien puuttumista arvioitiin kysymällä nuorelta, mihin hän aikoo ensisijaisesti hakea opiskelemaan peruskoulun jälkeen. Mikäli nuori vastasi, ettei aio enää jatkaa opintoja tai hän ei tiennyt mihin hakea, katsottiin opintosuunnitelman tällöin puuttuvan.

Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden 17- 24 -vuotiaiden määrä Etelä-Savossa on ollut vuosina 2013 - 2016 keskimäärin 7,0 -7,7 % saman ikäisistä nuorista, mikä on vähemmän kuin koko maassa keskimäärin. Koulutuksen ulkopuolelle jääneillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka ko. vuonna eivät ole opiskelijoita tai joilla ei ole tutkintokoodia eli peruskoulun jälkeistä koulutusta.

Merkittävä syrjäytymisriski on, jos lapsella/nuorella ei ole yhtään kaveria ja hän kokee itsensä yksinäiseksi. Lasten yksinäisyys on nähtävissä jo alaluokilla. Perusopetuksen 4. ja 5.-luokkalaisista eteläsavolaisista lapsista 2,4 prosenttia kokee itsensä usein yksinäiseksi. Tyttöjen ja poikien välillä ei ole kovin suuria eroja yksinäisyyden yleisyydessä. Perusopetuksen ja toisen asteen opiskelijoista 8,2 -11,4 % prosenttia tuntee itsensä yksinäiseksi.

Eteläsavolaisista lapsista ja nuorista oli kokenut vanhempien henkistä väkivaltaa 13 % - 30 prosenttia. Etelä-Savossa pienin luku (13 %) on peruskoulun 4-5 luokkalaisilla ja suurin lukion 1-2 luokkalaisilla (30 %).

Osallisuus ja vaikuttaminen¹⁰

Etelä-Savossa perusopetuksen 8. ja 9.-luokkalaisista lähes kymmenen prosenttia kokee vaikutusmahdollisuutensa koulussa hyväksi. Kokemus vaikutusmahdollisuuksista lisääntyy toiselle asteelle siirryttäessä. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat nuoret (26,3 %) kokevat voivansa vaikuttaa em. asioihin paremmin kuin lukioissa (13,5 %). Yleisesti ottaen pojat kokevat vaikutusmahdollisuutensa paremmaksi kuin tytöt kaikilla kouluasteilla. Viime vuosien aikana osallisuus koulu- ja oppilaitosyhteisössä on kehittynyt, mutta osallisuudessa sekä lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksissa on edelleen yhdessä kehitettävää.

Tärkeää on, että lapset ja nuoret kokevat kuuluvansa luokka- ja kouluyhteisöön ja että heillä on aidosti mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin maakunnan eri oppimisympäristöissä. Etelä-Savossa perusopetuksen 4-5 luokkalaisista lapsista 55,2 % ja 8-9 luokkalaisista 57,8 % kokee olevansa tärkeä osa kouluyhteisöä. Lukiolaisista 55,4 % ja ammatillisen oppilaitoksen 1-2 opiskelijoista 65,1 % kokee olevansa tärkeä osa kouluyhteisöä.

Mielenterveys¹⁰

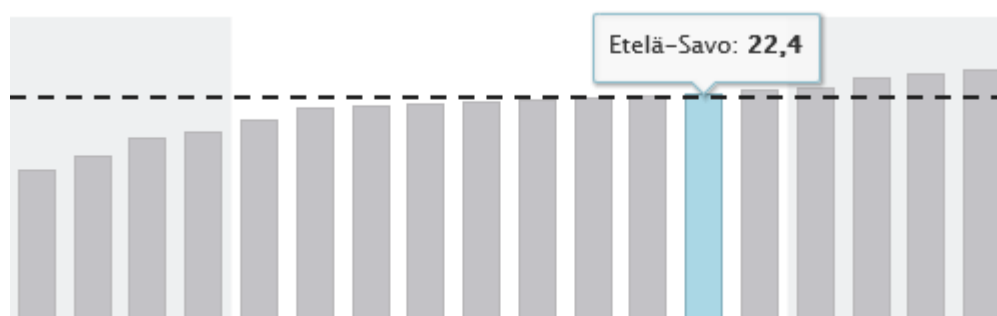
Kouluterveyskysely tuottaa tietoa niiden nuorten osuudesta (%), jotka ovat olleet huolissaan mielialastaan viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana. Etelä-Savossa mielialastaan on ollut huolissaan perusopetuksen 8-9 luokkalaisista noin 27,4 % ja lukiolaisista peräti 35,3 %. Ammatillisessa oppilaitoksessa luku on hieman pienempi kuin lukiossa ollen 25,2 prosenttia. Mielialaan liittyviä ongelmia kahden viime viikon aikana on kokenut Etelä-Savossa 4-5 luokkalaisista lapsista 12,8 prosenttia. Perusopetuksen 8-9 luokkalaisista kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta oli kokenut kyselyyn vastausajankohdalla edeltäneen kahden viime viikon aikana 11,3 prosenttia ja lukion 1-2 luokan opiskelijoista 12,2 % sekä ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista reilu kymmenen prosenttia. Ajoittaiset ahdistuksen tunteet ovat osa nuoren normaalia elämää. Läheiset ihmiset voivat tukea ahdistuksen tunteiden kanssa pärjäämistä ja nuoren selviytymistä iänmukaisista haasteista.

Etelä-Savossa vanhempien kanssa keskusteluyhteydessä on ongelmia 6,1 %:lla ammattikoululaisista, 6,9 %:lla lukiolaisista ja noin 7,7 %:lla peruskoulun 8-9 luokkalaisista. Perusopetuksen 4 - 5 luokkalaisista lapsista keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa oli kahdella prosentilla. Vanhemman ja nuoren väliset keskusteluvaikeudet lisääntyvät yläluokille siirryttäessä ja pysyvät lähes samansuuruisina toiselle asteelle siirryttäessä. Tytöt kokevat keskusteluvaikeuksia poikia useammin.

Perheet⁵

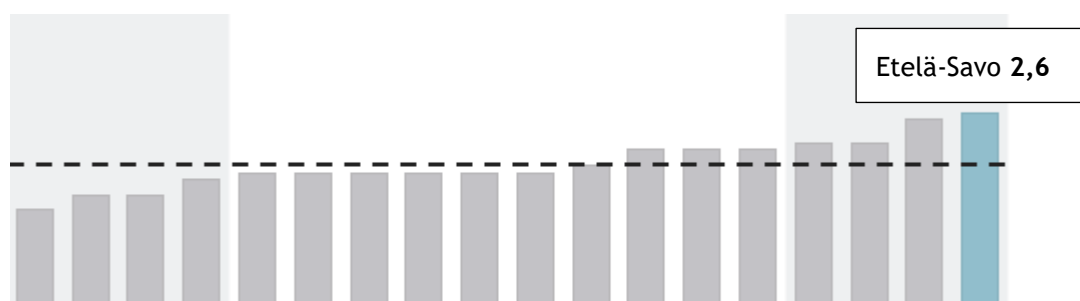
Perherakenteen osalta voidaan todeta, että Etelä-Savossa on keskimääräistä hieman enemmän yhden vanhemman perheitä kuin koko maassa (koko maa 22 %).

Taulukko 7: Yhden vanhemman perheet, % väestöstä (2017), www.proto.thl.fi

Etelä-Savon huolestuttava kouluterveyskyselyn tulos perheiden ja vanhemmuuden kannalta on 4.-5.-luokkalaisten haitallinen kokemus vanhempien liiallisesta alkoholinkäytöstä, joka on maan korkein (2,6 %) ¹⁰.

Taulukko 8: Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa, % 4. ja 5. luokan oppilaista (2017), www.proto.thl.fi

Perheiden kokemuksia ja ajatuksia vanhemmuuden ja parisuhteen tuen sekä eroauttamisen palveluihin kartoitettiin LAPE-muutosohjelman yhteydessä keväällä 2017. Kyselyyn vastasi 518 perhettä ja vastaajia oli kaikista Etelä-Savon kunnista ¹¹. Lähtökohtaisesti perheet olivat tyytyväisiä saamiinsa palveluihin. Varhaisen tuen osalta kehittämiskohteina perheet nostivat esille seuraavat kohdat

Selkeyttä tiedottamiseen ja yksi yhteydenottokanava

Tämä osio sai eniten moitteita perheiltä. Lapsi- ja perhepalveluista tiedottaminen on sekavaa ja tieto on hajautettuna moneen paikkaan. Tietoa joutuu itse aktiivisesti etsimään ja ammattilaisilta saa erilaista ohjausta. Perheet toivoivat, että tieto olisi koottuna ja helposti saatavilla yhdestä paikasta. Lisäksi toivottiin yhtä paikkaa, josta saa helposti apua matalalla kynnyksellä.

Tukea varhaisemmin ja toimijoiden yhteistyöllä

Tällä hetkellä perheet kokevat, että heitä siirrellään liikaa palvelusta toiseen ja jonot ovat pitkiä. Palvelut ovat hajallaan ja osin tehdään päällekkäistä työtä. Perheiden mielestä tätä voitaisiin helpottaa, kun palveluja saisi yhdestä paikasta. Perheet toivoivat varhaisempaa tukea ennen täydellistä uupumista ja konkreettista apua kotiin. Sähköisiä palveluja tulisi olla lisää, mutta painopisteen tulisi säilyä kasvokkaisessa kohtaamisessa.

Helposti ja nopeasti keskusteluapua

Keskusteluapua toivottiin helposti sen palvelun piiristä, jossa ollaan kuten varhaiskasvatus, koulu ja neuvola. Ammattilaisilla tulisi olla enemmän aikaa ja mahdollisuuksia jutella rauhassa vanhempien kanssa. Erityisen tärkeää on nostaa esille lapsen tarpeita. Perheet korostavat kuulluksi tulemisen tärkeyttä ja aitoa kohtaamista.

Perheiden roolin vahvistaminen aktiivisena toimijana

Ammattilaisten toivotaan kuuntelevan, ottavan tosissaan, huomioivan perheen kokonaisuutena ja suunnittelevan yhdessä perheen kanssa riittävän tuen ja tarpeisiin sopivat palvelut. Isän huomioimiseen tasavertaisena vanhempana tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Avoimen toiminnan ja kohtaamisen mahdollistaminen

Perheet toivoivat enemmän avointa toimintaa ja joskus niissä olevan oma sisältö lapsille ja vanhemmille. Kyselyissä nousi esille perheiden eriarvoinen asema maantieteellisesti. Perheet toivoivat, että kaikilla olisi avoimen kohtaamispaikan mahdollisuus edes kerran viikossa. Kohtaamispaikan vertais-tuki nähdään tärkeänä voimavarana ja sitä toivotaan vahvistettavan¹¹.

Samassa yhteydessä tehtiin myös ammattilaisille suunnattu kysely, johon vastasi 84 ammattilaista kuntatyöntekijöistä, järjestöistä ja sotepalveluista sekä perus- että erityistasoilta. Ammattilaiset näkivät myös tiedottamisen puutteellisena ja ehdottivat yhtä yhteistä sähköistä alustaa ja siihen liittyvää huolenilmauspainiketta ratkaisuksi. Ammattilaiset pitivät matalan kynnyksen keskusteluja mahdollisena. Muiden tarjoamasta tuesta parhaiten saavutettavissa olevana pidettiin kouluterveydenhuoltoa, MLL:n palveluja ja koulukuraattoreja. Esteiksi matalan kynnyksen työskentelylle nähtiin vähäiset työntekijäresurssit, työn organisointiin liittyvät tekijät, työparityöskentelyn jäsentymättömyys, osaamisen vaje, sähköisten tukimuotojen hyödyntämättömyys ja sopivien tilojen puute perheen kanssa työskentelyyn. Lisää koulutusta toivottiin erityisesti parisuhteen tukeen ja eroauttamiseen. Koko perheen tapaamisia ammattilaisten kanssa järjestettiin erityisesti erotilanteissa. Erityisenä kehittämiskohteenä nähtiin vertaistukitoiminta erityisesti niin, että työpari voisi tulla toisesta organisaatiosta. Pieni osa ammattilaisista hyödyntää sähköisiä palvelumuotoja. Suurin osa tukimuodoista liittyi Ensi- ja turvakotiliiton nettiturva -kotisivustoon ja chattiin. Lisäksi hyödynnettiin mm. verkkokriisikeskusta ja MLL:n sivuja. Ammattilaiset kaipaivat sähköisiä materiaalipankkeja, sähköisen ajanvarauksen mahdollistamista ja suojattua yhteydenottokanavaa perheen ja ammattilaisen välillä. Anonyymeja verkkoauttamisen palveluja toivottiin lisättävän erityisesti eroa harkitseville.

2.2. ETELÄ-SAVON SOTE ARVIOINNIN HARJOITUS (THL)

Etelä-Savon maakunnasta on tehty sote-palveluiden arvioinnin harjoitus (THL) vuonna 2018. Ohessa on luetteloituna sote arvioinnissa esille nostettuja huomioita maakunnan palvelutarpeissa verrattuna valtakunnan keskiarvoon¹².

Etelä-Savossa on keskimääräistä paremmin kuin valtakunnassa

- suhteessa **vähiten** 8.-9-luokkalaista, jotka kokevat terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi

Etelä-Savossa on keskimäärin yhtä paljon kuin valtakunnassa

- elintapoihin liittyviä riskitekijöitä (elintapaohjauksen tarve on kuitenkin ilmeinen)
- laittomia huumeita kokeilleiden 8.-9.luokkalaisten osuus (7,7 %, koko maa 7,9 %)
- ylipaino on maakunnan lasten ja nuorten haasteena (19,1 %, koko maa 18,9 %)
- terveytensä keskinkertaiseksi tai huonoksi kokevat 4.-5-luokkalaiset
- seksuaalista häirintää kokeneet 8.-9.luokkalaiset (20,6 %)
- 8.-9.-luokkalaisten kokema haitta liiallisesta alkoholinkäytöstä
- nuoria, joiden äidillä on perusasteen koulutus
- toimeentulotukea saavien perheiden osuus lähellä keskitasoa (8,0 %, koko maa 9,1 %)
- toimintarajoitteisten nuorten määrä on lähellä keskitasoa

Etelä-Savossa on keskimääräistä huonommin kuin valtakunnassa

- maan suurin 4.-5-luokkalaisten kokema vanhempien liiallista käyttöä tai haittaa aiheuttanut alkoholinkäyttö (2,6 %, koko maa 1,9 %)

Perhekeskuspalveluista arvioitua

- lakisääteiset terveystarkastukset suunniteltiin järjestettävän, mutta imeväisikäisten lääke-rintarkastuksissa on vajetta
- lastenneuvolan palveluihin oltiin tyytyväisiä
- sosiaalihuoltolain mukaisten lasten ja perheiden palveluiden yhteismäärä on maan keskitasoa alhaisempi. Kodin- ja lastenhoitopalveluiden asiakasmäärä (1,1 %, koko maa 2,4 %) ja perheyön asiakasmäärä (1,4 %, koko maa 2,5 %) on selvästi koko maata vähemmän
- kasvatus- ja perheneuvolan asiakkuus on yleistä (6,6 %)
- lasten ja perheiden avopalvelujen (pl lastensuojelu) nettokäyttökustannukset ovat muuta maata selvästi pienemmät (33 €/as, koko maa 47 €/as)
- palvelutarve on maan keskitasoa

Opiskeluhoolto

- koululääkäriresurssi on puutteellinen (asiakasmäärät yli kaksinkertaiset suosituksiin nähden)
- koululaisten ja opiskelijoiden keskimääräistä suurempi asiointi terveydenhoitajalla
- psykologin laskennallinen opiskelijamäärä on lähellä maan keskitasoa
- HPV rokotuskattavuus keskimääräistä parempi

Mielenterveys

- lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden tarve on maan keskitasoa
- perustason palveluiden saatavuus on keskitasolla
- psykiatrisen erikoissairaanhoidon avohoitopalveluiden käyttö on keskimääräistä suurempaa, lastenpsykiatria (0-12v) 404, koko maa 305/1000 vastaavan ikäistä asukasta kohden, nuorisopsykiatria (13-17v) avohoitokäyntejä 1794, koko maa 1080. Molemmat luvut ovat maan toiseksi korkeimpia. Suuret käyntimäärät viittaavat näiden palveluiden hyvään saatavuuteen. Laitoshoidettavienkin osuus on suhteessa vastaavan ikäiseen väestöön keskimääräistä enemmän 7-12 ja 13-17-vuotiaiden osalta maan toiseksi suurin. Nämä voivat kertoa myös ongelmista ja puutteista perustason palveluissa.

Lastensuojelu

- painottuu avohuoltoon ja kiireellisiä sijoituksia on keskimääräistä vähemmän
- sijoitusmuotona painottuu hieman perhesijoitus
- lastensuojeluilmoituksia keskimäärin saman verran (7,6 %)
- palvelutarpeen arvioinnit valmistuivat lain edellyttämässä 3 kk:n ajassa huomattavasti huonommin kuin valtakunnassa keskimäärin
- lastensuojelun avohuollon asiakkuuksien määrä on keskimääräistä korkeampi
- huostassa vuoden aikana olleiden ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrässä keskitasoa

Lasten erikoissairaanhoido

- käyttö keskimääräistä, hoitopäiviä on selvästi enemmän kuin koko maassa

3 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN PAINOPISTEET JA TOIMENPITEET

Maakunnallisessa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointisuunnitelmassa on tavoitteena määritellä yhteinen tavoitetila painopistealueista ja keinoista, joilla vahvistetaan perheiden hyvinvointia ja omia voimavaroja sekä autetaan tarpeen mukaisilla palveluilla oikea-aikaisesti. Suunnitelmassa mainitaan yhdessä kehitettyjä esimerkkejä ja menetelmiä, joita kaikkien kannustetaan kokeilevan omassa työssään.

3.1. TOIMIMME PERHELÄHTÖISESTI LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN HYVÄKSI

Lapsi- ja perheystävällinen yhteistoiminta edellyttää isoa toimintakulttuurin, -tapojen ja asenteiden muuttumista organisaatiolähtöisestä ajattelusta perhelähtöiseen kokonaisuuksien tarkasteluun¹³. Se edellyttää hallinnollisten rakenteiden rinnalle verkostomaisen ja yhteensovittavien toimintatapojen rakentamista. Suositeltavia keinoja toimintakulttuurin muutoksen toteuttamiselle ovat

- vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta lisäämällä sitä edistäviä menetelmiä arjen työssä ja päätöksenteossa
- lisätä lapsiystävällisten toimintakulttuuria vahvistavien työmenetelmien käyttöä: lapsivaikutusten arviointi, lapsiystävällinen kunta ja -maakunta sertifikaatti, perheystävällinen työpaikka ja lapsibudjetointi
- sopia yhteistyön vastuuhenkilöt ja mahdollistaa lasten, nuorten ja perheiden mukanaolo toiminnassa ja palveluiden kehittämisessä ja arvioinnissa
- suunnitella ja toteuttaa maakunnallisessa yhteistyössä sellaiset palvelukokonaisuudet, joista perheet hyötyvät. Esimerkkinä näistä mm. jotkut ryhmämuotoiset palvelut (perhevalmennus), joissa pienissä kunnissa ei ole riittävästi perheitä tai erityistä osaamista vaativat palvelut (lastensuojelu)
- mahdollista perheille helppo yhteydenotto toimijoihin ja tarjota tukea hyvinvoinnin vahvistamiseen, ei vasta sitten kun ongelmat ovat jo syntyneet

3.2 VAHVISTAMME HYVINVOINTIA, TURVALLISUUTTA, OSALLISUUTTA JA YHDENVERTAISUUTTA

Kaikkien tehtävänä on tukea ja vahvistaa lapsen, nuoren ja hänen läheistensä hyvinvointia. Työn perustana on aito kohtaaminen, kuuleminen ja huolen tunnistaminen sekä mitä kuuluu -kysymyksen esittäminen. Arjen huolet tulee tunnistaa ja asiat ottaa puheeksi.

Perhekeskustoiminnassa perheet otetaan aktiivisesti mukaan sekä mahdollistetaan vapaaehtoisuuteen pohjautuva kansalaislähtöinen toiminta. Eteläsavolaiset perheet pitivät onnistuneen palvelun keskeisenä kriteerinä aitoa kohtaamista.

Taulukko/kuva 9: Aidon kohtaamisen huoneentaulu (LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018)

Lapsen ja nuoren hyvinvoinnin, turvallisuuden, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden takaamiseksi meidän tulee varmistaa, että

- jokaisella lapsella ja nuorella on vähintään yksi turvallinen ja pysyvä aikuissuhde
- huomioimme jokaisen yksilölliset tarpeet ja ainutlaatuisuuden
- huomioimme heidän toimintakykyyn vaikuttavat eri osa-alueet: fyysinen, psyykinen ja sosi-aalinen
- jokaisella on oma merkityksellinen juttu ja he tuntevat kuuluvansa itselle tärkeään joukkoon
- kunnioitamme jokaisen omaa tilaa ja omia kiinnostuksen kohteita
- kohtaamme aidosti ja yhdenvertaisesti lapsia ja nuoria sekä heidän läheisiään
- mahdollistamme lasten ja nuorten osallisuuden omassa asiassaan ja vaikuttamisen heitä koskeviin asioihin
- lasten ja nuorten perheenjäsenet ja läheiset saavat tarvittaessa tukea omassa kasvatusteh-tävässään ja parisuhteessaan

Maakunnallisia painopistealueita ja keinoja lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamiseksi

Painopisteet		Keinot/tavat/ menetelmät			
	Pienet lapset	Koululaiset	Nuoret	Koko perhe	Erityistä
Hyvät elintavat	Elintapaohjaus neuvolatarkastukseen mukaan Tunne- ja vuorovaikutus-kasvatus	Hyvän välipalan mahdollistaminen Toiminnallista opetusta lisää Tunne-, vuorovaikutus- ja turvataito-kasvatus	Päihteettömien vaihtoehtojen tarjoaminen esim. nuorisopalvelut, harrastustoiminta Tunne-, vuorovaikutus- ja turvataito-kasvatus	Neuvokas perhe-työskentely	Otetaan puheeksi Lisätään liikettä Moniammatillisesti Neuvokas perhe -työn koulutusta ja kokeiluja
Oma juttu/ harrastus kaikille	Mahdollisuus tutustua ja kokeilla	Yksi kerho-/ harrasteiltpäivä viikossa, myös kuljetusoppilaille mahdolliseksi Mahdollisuus tutustua ja kokeilla	Erialaisten vapaa-ajan vaihtoehtojen tarjoaminen	Mahdollistetaan perheen yhteisiä juttuja	Mahdollistetaan osallistuminen: aikataulutus, kulkeminen, kokeilut, eri toimijat yhdessä, edullisuus, tiedotus
Lapsi- ja perhelähtöinen vuorovaikutus	Lasten osallisuus: esim. Kiva päivä -työskentely lapsiryhmien kanssa Lapset puheeksi	Luokkien kanssa työskentely lukuvuosittain, osallisuus-työkalu Lapset puheeksi	Lapset puheeksi	Lapset puheeksi	Lasten ja nuorten toimijuiden tunnistaminen Etelä-Savoon Lapset puheeksi kouluttajakoulutus
Lasten ja nuorten vaikuttaminen		Oppilaskunnat Lasten parlamentti	Nuoret vaikuttajat Etelä-Savo, kuntien nuorisovaltuustot	Perheparlamentti	Lapsivaikutusten arviointi käyttöön osana päätöksentekoa

Hyvinvoinnin tuki/ avoin toiminta	Avoin varhaiskasvatus	Kerhot	Ohjaamot/ nuorisotilat	Perheiden kohtaamispaikat	Kohtaaminen
	Kahvilat, kerhot, ryhmät		Ohjaus ja neuvonta	Perheneuvo Avoimet perheillat	

Turvallisuus

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvalliseen kasvuympäristöön. Turvallisuus koostuu monesta asiasta kotona, päiväkodissa, koulussa ja vapaa-ajalla. Jokaisella lapsella on oltava vähintään yksi turvallinen aikuinen elämässään.

Turvallisuuden ja hyvän kasvuympäristön luominen tapahtuu myös lapsen ja nuoren oman oppimisen kautta. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehitys, kaveritaidot ja erilaisuuden ymmärtäminen ovat tärkeitä. Turvataitoja tarvitaan, jotta lapsi ja nuori osaa suojata itseään ja omaa turvallisuuttaan. Turvallinen koti on lapsen tärkein kasvuympäristö. Muissa yhteisöissä kuten päiväkodeissa ja kouluissa voivat aikuiset, lapset ja nuoret yhdessä tehdä paljon sen eteen, että jokainen tuntisi kuuluvansa joukkoon ja olevansa hyväksytty. Jokaisessa kunnassa laaditaan koulukohtaiset turvallisuussuunnitelmat.

Lapset oikeuksien sopimuksessa todetaan muun muassa, että lapsella on oikeus hyvään elämään. Aikuisten täytyy suojella lasta väkivallalta ja huonolta kohtelulta. Lasta ei saa satuttaa millään tavalla. Lapsella on oikeus saada koti, ruokaa ja vaatteita. Valtion ja kuntien pitää auttaa vanhempia niin, että lapsi voi elää turvallisesti. Aikuisten täytyy suojella lasta huumeilta ja seksuaaliselta häirinnältä. Yhteiskunnan kehityksen kannalta on tärkeää tarjota tukea myönteiseen vanhemmuuteen niin, ettei vanhempien tarvitse arjen paineissa turvautua fyysisen tai henkisen väkivallan käyttöön. Lapsi oppii vanhemmiltaan. Kun hän oppii ratkaisemaan ongelmia ilman väkivaltaa, hän osaa sen aikuisenakin¹⁴.
www.lapsenoikeudet.fi

Osallisuus

Osallisuuden toteuttamisessa tulee ottaa huomioon osallisuuden eri osa-alueet: tieto-, toiminta-, palvelu- ja päätösosallisuus. Osallisuus voi toteutua arjen toimintaympäristössä aina edustukselliseen osallisuuteen saakka. Keskeistä osallisuuden toteutumiseksi on ihmisen omakohtainen ja voimaannuttava kokemus. Osallisuus ilmenee parhaiten silloin, kun ihminen tuntee kuuluvansa johonkin yhteisöön, jossa tulee kuulluksi ja joka tukee oman identiteetin rakentumista ja eheyttä. Osallisuus mahdollistaa osallistumisen ja on yhteenkuuluvuuden mahdollistama kokemus.

Osallisuuden ja hyvinvoinnin perusta luodaan lapsuudessa. Lasten ja nuorten osallistuminen omaan lähiympäristönsä ja arkensa suunnitteluun sekä lasten ja nuorten palveluiden kehittämiseen on esillä niin julkisessa keskustelussa kuin tutkimuksissa ja eri lakipykälissä. Lasten ja nuorten osallisuuden kehittäminen kunnassa tulee nähdä lisäarvona, joka tuo koko kuntaorganisaatioon elävyyttä ja uutta näkökulmaa. Hyvinvoinnin edistäminen lähtee osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamisesta. On tärkeää, että lapsia ja nuoria kuullaan päiväkodin ja koulun arjessa ja sen toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapselle ja nuorelle korostetaan omaa aktiivista toimijan roolia päiväkotipäivässä ja päivittäisessä koulutyössä.

Etelä-Savossa osallisuuden kehittämisen (LAPE) keskeisenä tavoitteena on ollut lisätä erilaisten lasten, nuorten ja perheiden ääntä lapsi- ja perhelähtöisen toimintakulttuurin sekä toiminnan ja palveluiden kehittämisessä ja päätöksenteossa. Painopisteenä on ollut toteuttaa osallisuuden eri muotoja arjen toimintaympäristössä ja jalkautua lasten, nuorten ja perheiden maaperälle. Keskeisenä tavoitteena osallisuuden vahvistamisessa maakunnallisesti on, että jokainen lasten ja nuorten kanssa toimija lisää sekä pohtii omia osallisuuden toteuttamismuotoja ja menetelmiä sekä liittyy ne vuosittain toimintasuunnitelmiin¹⁵.

Suositteluvia keinoja osallisuuden lisäämiseksi lasten, nuorten ja perheiden kanssa

- kuullaan ja otetaan mukaan lapsia ja nuoria päiväkotipäivässä sekä koulun arjessa
- otetaan mukaan lapsia, nuoria ja perheitä toiminnan ja palveluiden kehittämiseen
- aidon kohtaamisen kriteerien noudattaminen ja perheiden ilmiantojen mahdollistaminen
- yhteisen tiedon ja eri toimijoiden tarjonnan yhteensovittaminen lapsi- ja perhelähtöisesti
- LAPE-muutosohjelmassa luotujen osallisuuden työkalujen käyttäminen arjen työssä <https://lapeetelasavo.com/materiaalit/>
- unelmapajat yöskentely nuorten kanssa (MLL menetelmä)
- avoimien perheiltöjen järjestäminen
- perheparlamenttien perustaminen kuntiin
- lapset, nuoret ja perheet mukana palveluiden kehittämisessä ja monialaisen yhteistyön toteuttaminen toimijoiden kesken
- kokemusasiantuntijuuden arvostaminen ja hyödyntäminen
- Etelä-Savon nuoret vaikuttamistoimintaan kannustaminen

Yhdenvertaisuus

Jokaisen toimijan tulee edistää yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuslaissa on kaksi myönteistä tapaa edistää yhdenvertaisuutta, jotka ovat sallittu erilainen kohtelu ja positiivinen erityiskohtelu. Yhdenvertaisuudessa tulee ottaa huomioon erityisesti seuraavat asiat: ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy. Jokaisessa kunnassa laaditaan koulukohtainen yhdenvertaisuussuunnitelma.

3.3 LISÄÄMME VARHAISEN TUEN TARJOAMISTA LAPSILLE, NUORILLE JA PERHEILLE

Varhaisen tuen tavoitteena on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin vahvistaminen ja arjen sujuvuuden helpottaminen. Maakunnallisia painopistealueita ja keinoja varhaisen tuen vahvistamiseksi ovat

Perustaa perheiden kohtaamispaikkoja ja tarjota monipuolisesti avointa toimintaa, vertaistukea, neuvontaa ja palveluja ilman ajanvarausta²

Taulukko/kuva 10: Esimerkki kohtaamispaikkaverkostosta (LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018)

Kohtaamispaikkatoiminnan yhteensovitetun toiminnan tulee sisältää yhteistoiminnan mahdollistama tila ja siihen verkostoituvat toimijoiden yhdessä suunnittelema toiminta ja tuki. Esimerkiksi:

- avointa toimintaa: avoin varhaiskasvatus, kahvilatoimintaa, kerhoja, vapaaehtoistyön mahdollisuuden, perheiden vapaan kohtaamisen
- vertaistukea: teemallisia ryhmiä, sovittuja porukoita, teemakahvila, suljetut ryhmät
- varhainen tuki: lastenhoito, tukea vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja eroauttaminen
- perheneuoverkoston kotipesä: perheille suora yhteydenottomahdollisuus (yksi numero ja sähköinen yhteydenotto)
- palvelut: tapaamiset ilman ajanvarausta, vastaanotto, ryhmämuotoiset palvelut esim. perhevalmennus

Taulukko/kuva 11: Esimerkki perheneuvoverkostosta (LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018)

Luomme maakunnallisen perheneuvoverkoston, johon perhe voi ottaa yhteyttä asiassa kuin asiassa. Perheneuvossa perhe on aina oikeassa paikassa. Perheneuvon työntekijä kuuntelee ja pohtii yhdessä perheen kanssa heidän tilanteeseensa sopivan tuen sekä saattaa tarvittaessa palveluihin ja niiden tarpeen arviointiin. Perheneuvotyötä tekevät työntekijät kokoavat yhdessä kaikkien toimijoiden kanssa perhelähtöistä tiedottamista ja paikallista ryhmätoimintoja.

Nuorten neuvonta, ohjaus ja tuki ilman ajanvarausta tarjotaan ohjaamoista ja pienemmissä kunnissa nuorisotyön kautta. Etelä-Savosta löytyvät ohjaamot ovat ohjaamo Olkkari Mikkeli, ohjaamo Pientare Pieksämäki ja ohjaamo Savonlinna¹⁶. Ohjaamo on kaikille 13-29-vuotiaille suunnattu paikka, joka koostaa eri palvelut saman katon alle. Ohjaamo tarjoaa tietoa, neuvontaa ja ohjausta koulutukseen, työllistymiseen ja hyvinvointiin liittyvissä asioissa. Kun nuori saapuu ohjaamoon, nuori on aina oikeassa paikassa. Ohjaamo on koonnut vuonna 2013 alkaneen nuorisotakuun idean mukaisesti nuorten alle 30-vuotiaiden palvelut kynnyksettömiksi palveluiksi yhden oven taakse. Ohjaamotoimintaa kehitetään ja vahvistetaan koko maakunnan alueella osana maakunnallista kehittämistyötä¹⁶.

Tarjota vanhemmuuden, parisuhteen ja erotilanteiden tukea perheille

Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmista erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä molempiin vanhempiinsa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista (lapsen oikeuksien sopimus) Vanhemmuuden tuessa tavoitellaan varhaista arjen tukea koko perheen hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Suositeltavia keinoja on lisätä vertaistuellista ja ryhmämuotoista toimintaa sekä yksilöllistä tukea elämäntilanteen muutoksissa. Lapsi- ja perheystävälliset ratkaisut kuten työelämän joustot tukevat perheiden hyvinvointia.

Suositteluvia vanhemmuutta tukevia työkaluja toimijoiden käyttöön

- avoimien teemallisten perheiltojen järjestäminen. https://lapeetelasavo.fi-les.wordpress.com/2018/10/tyc3b6kalu_perheillat.pdf
- Lapset puheeksi-työmenetelmän käyttö lapsen eri ikäkausina lapsi- ja perhelähtöisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi

Vanhempien parisuhteella on vaikutusta lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Parisuhde on eri asia kuin vanhemmuussuhde. Parisuhdetta voi ja kannattaa tukea. Usein parisuhteen hoito jää vähemmälle, kun perheeseen syntyy lapsi. Lapsi oppii suhdetaitoja ja parisuhdemallin vanhempien ja läheisten aikuisten vuorovaikutuksen kautta. Tutkimusten mukaan vanhempien välinen riitely on erittäin haitallista lasten kehitykselle. Vuorovaikutustaitoja voi oppia. Vanhempien välinen rakentava ristiriitojen ratkaisu mahdollistaa lapselle kasvurauhan. Työntekijät voivat ottaa parisuhteen puheeksi osana muuta perheiden tukemista. Apuna tässä on parisuhteen tuen kortti. Tarvittaessa pariskunnat voi ohjata matalan kynnyksen ammatillisen parisuhteen tuen palveluihin.

Pariterapian vaikuttavuutta on tutkittu laajasti ja vaikuttavuustutkimusten mukaan pariterapia auttaa kolmea neljästä parisuhdeongelmasta kärsivästä pariskunnasta. Voidaankin sanoa, että onnistumisprosentti vastaa ohitusleikkauksen onnistumisprosenttia. Vaikuttavuustutkimusten mukaan asiakkaat kertovat keskustelewansa rakentavammin, kun terapeutti suhteen ulkopuolisena on läsnä. Kun terapeutti kohtaa puoliset tasapuolisen empaattisesti ja suhtautuu kummankin näkökulmaan vakavasti, asiakkaat saavat uudenlaisen kokemuksen, jossa kumpaakaan ei vähätellä, tuomita tai loukata. Fokus siirtyy yksilöistä vuorovaikutukseen, jossa molemmilla puolisoilla on vaikutusvaltaa¹⁷.

Parisuhteen päättyessä eroon, vanhemmuussuhdetta kannattaa tukea. Tutkimusten mukaan lapset voivat erotilanteessa sitä paremmin, mitä paremmin vanhemmat pystyvät hoitamaan vanhemmuussuhdetta muuttuneessa tilanteessa.

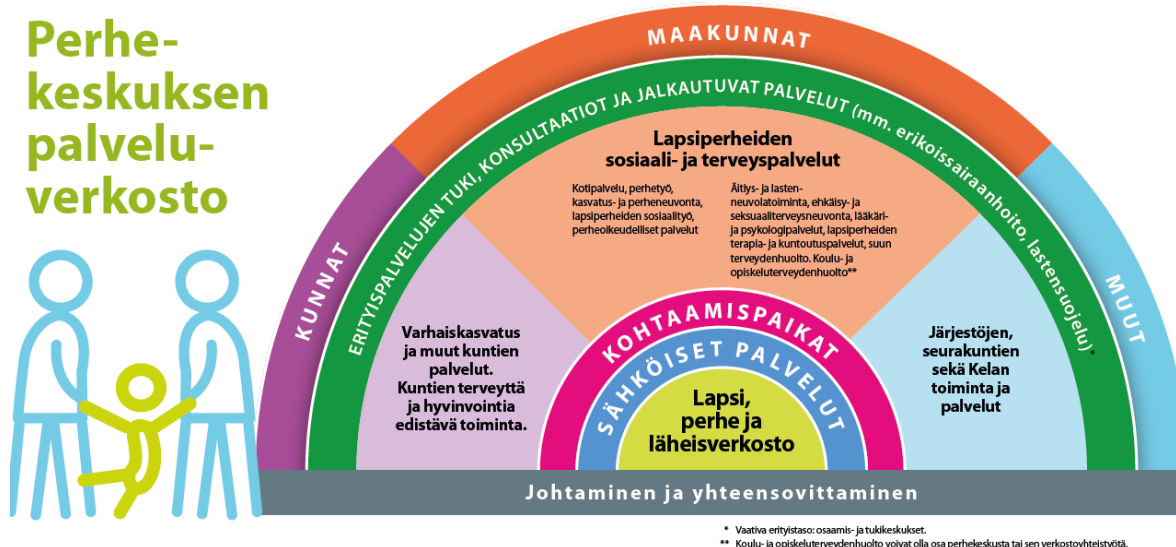
Suosittelavia erotilanteiden tuen työkaluja perheiden ja eri toimijoiden työntekijöiden käyttöön

- ohjata ja tukea perheitä tekemään vanhemmuussuunnitelma erotilanteissa, <https://stm.fi/vanhemmuussuunnitelma>¹⁸
- erotilanteiden vertaisryhmätoiminnat lapsille, nuorille sekä vanhemmille
- teemalliset kahvilat esim. erokahvila toimintojen tarjoaminen perheille

3.4 TARJOAMME LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN TARPEISIIN PERUSTUVIA PALVELUJA

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut kootaan yhdeksi palvelukokonaisuudeksi, jota kutsutaan perhekeskustoiminnaksi. Perhekeskustoiminnassa yhdistyy yhteinen toimijaverkosto, yhteistoimintatilojen tavoittelu sekä yhteisesti sovitut toimintamallit lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien kesken. Palvelukokonaisuudessa sitoudutaan YK:n lapsen oikeuksien sopimusten noudattamiseen sekä Unicefin lapsiystävällisen kuntien ja maakunnan mukaisesti ratkaisuihin. Palvelukokonaisuuden toteutusta ohjaavat myös maakunnallinen hyvinvointikertomus sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä lastensuojelun käsikirja. Palveluiden sisällön tuottamista ohjaa keskeinen sotea ja kuntia sekä niiden yhteistyötä ohjaava lainsäädäntö¹⁹.

Taulukko/kuva 12: Lasten, nuorten ja perheiden perhekeskuksen palveluverkkokuva (THL/perhekeskustoiminta)

* Vaativa erityistaso: osaamis- ja tukikeskukset.
 ** Koulun- ja opiskeluterveydenhuolto voivat olla osa perhekeskusta tai sen verkostoyhteistyötä.

Keskeiset maakunnalliset periaatteet kaikissa palveluiden tarjoamisessa ovat

- huomioida koko perheen tilanne
- alueellinen yhdenvertaisuus ja palveluiden saavutettavuus
- palvelut ovat saatavilla sujuvasti ja mahdollisimman lähellä lasten ja nuorten arkiympäristöä
- eri toimijat suunnittelevat palveluja yhtenä kokonaisuutena
- vältetään jonoja, pompottelua ja toimijalta toiselle lähettelyä
- palveluiden tarjoamisen tavoitteena on yhdessä perheen kanssa toteutettu yksi yhteinen tilannekuva, monitoimijainen arviointi ja suunnitelma
- perheiden yksilöllisten tarpeiden mukaisten ja riittävien palveluiden tarjoaminen
- perheiden aito kohtaaminen ja oman arvion kuuleminen

Kunnan palvelut perhekeskustoiminnassa

Perhekeskustoimintaan kuuluvat kunnan palvelut ovat hyvinvoinnin ja sivistyksen palvelut ja siinä erityisesti varhaiskasvatus- ja opetuspalvelut. Myös nuoriso-, liikunta- ja kulttuuripalveluilla on keskeinen merkitys hyvinvoinnin vahvistajana. Kunnan teknisillä ja elinvoimaan liittyvillä palveluilla ja päätöksillä vaikutetaan olennaisesti lasten, nuorten ja perheiden arkiympäristöön ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Kuntien palveluiden ja päätöksenteon tulee perustua lapsi- ja perheystävälliseen toimintakulttuuriin sekä lapsivaikutusten arviointiin. Perhekeskustoiminnan perusajatus on, että lapsi, nuori ja perhe asuu kunnassa ja heidän luonnollinen kasvu- ja arkiympäristönsä tulee ottaa huomioon perhekeskustoiminnassa. Lapsille ja nuorille suunnattu toiminta ja palvelut on hyvä mahdollisimman laajasti integroida osaksi varhaiskasvatuksen ja koulun ja oppilaitosten arkea. Avoimia yhteisöllisellä periaatteella toimivia kohtaamispaikkoja kannattaa sijoittaa remontoitavien/uusien päiväkotien ja koulujen yhteyteen. Kunnan tarjoamat kirjasto- ja nuorisopalvelut ja niiden tilat voivat myös toimia yhteisöllisinä kohtaamispaikkoina taajamissa. Kunta on keskeisessä roolissa paikallisen toiminnan mahdollistajana ja järjestäjänä niin tilojen kuin yhteistoiminnan osana. Sote-toimijoiden rooli on olla tukena. Sote-palvelun integrointi osaksi arkea mahdollistetaan luomalla integroituvia

palvelukokonaisuuksia ja yhteistoimintatiloja. Toimivassa yhteisöllisessä kohtaamispaikkatilasta löytyvät asiakaspalvelutiloja yksilökohtaiselle sote-palvelulle, yhteinen avara tila ryhmämuotoiselle palvelulle ja ryhmätoiminnalle sekä ilmainen toimintamahdollisuus järjestöjen vapaaehtois- ja avoimelle vertaistuelliselle toiminnalle.

Perhekeskustoiminnan sosiaali- ja terveyspalvelut ja niiden integrointi

Perhekeskuksen sosiaali- ja terveyspalveluiden ensisijainen tavoite on hyvinvoiva lapsi ja perhe. Palveluissa tulee tarjota ennaltaehkäiseviä palveluja. Sosiaali- ja terveyspalvelut toimivat yhteistyössä ja tukevat kuntia heidän terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tehtävässään. Tähän tehtäväalueeseen kuuluu mm. hyvinvoinnin seuranta ja edistäminen, tuen tarpeita vastaavien palveluiden järjestäminen ja lasten haitallisten kasvuolosuhteiden poistaminen tukemalla vanhemmuutta ja lapsen hyvinvointia. Kasvuolojen vahvistamista toteutetaan ehkäisevällä lastensuojelulla, joka on kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien yhteinen tehtävä. Kaikessa palveluiden järjestämisessä ja tuottamisessa tulee noudattaa lapsen oikeuksien toteutumista ja lapsivaikutusten arviointia.

Perhekeskuksen sosiaali- ja terveyspalveluihin kuuluvat universaalit lasten, nuorten ja perheiden palvelut, joissa integroituvat sosiaali- ja terveyspalvelut esim. neuvolassa terveydenhoitaja ja perheohjaus/perhetyö¹⁹.

Perhekeskustoiminnan **universaaleja sosiaali- ja terveyspalveluja** ovat

- äitiys-, ehkäisy- ja lastenneuvolapalvelut
- opiskeluhuollon palveluihin kuuluvat oppilas- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut
- opiskeluhuollon psykologi ja kuraattoripalvelut

Esiopetuksen, koulun ja oppilaitoksen oppilas- ja opiskeluhoolto sisältää sekä yhteisöllistä että yksilökohtaista opiskeluhoitoa, jota toteutetaan yhdessä soten ja muiden toimijoiden kanssa integroiden palvelut lapsen, nuoren ja perheiden tarpeita vastaavaksi kokonaisuudeksi.

Perhekeskustoimintaan **kuuluvat perustason sosiaali- ja terveyspalvelut**¹⁹

- sosiaalipalveluiden osalta näitä ovat ainakin kotipalvelu, perhetyö, lapsiperheiden sosiaalityö, kasvatusta ja perheneuvontaa sekä perheoikeudelliset palvelut
- terveyspalveluiden osalta äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, ehkäisyneuvonta, lääkäri- ja psykologipalvelut, fysio-, puhe-, ravitsemus- ja toimintaterapia.

Perhekeskustoimintaan kuuluvat **erityistason sosiaali- ja terveyspalvelut**¹⁹

- lasten erikoissairaanhoidon palvelut
- lastensuojelu
- mielenterveys- ja päihdepalvelut lasten, nuorten ja perheiden osalta
- väkivaltatyö

Maakunnallisessa perhekeskustoiminnassa on tavoitteena vahva palveluiden yhteensovittaminen. Palveluiden yhteensovittamisessa on kyse siitä, että perheen tarpeen pohjalta kootaan tuesta ja erilaisista palveluista muodostuva yhdessä sovittu kokonaisuus, joka on kirjattuna yhteiseen suunnitelmaan. Perheen kanssa sovitut palvelut ovat saatavilla sujuvasti ja oikea-aikaisesti. Palvelut vastaavat perheiden tarpeisiin, kun heillä on käytettävissä monialainen arviointi, yksi yhteinen suunnitelma ja tarpeidensa mukainen tuki ja palvelut niin perus- kuin erityistasolta².

Järjestöt, seurakunnat ja yritykset mukana perhekeskustoiminnassa

Järjestöjen rooli perhekeskustoiminnassa on laaja. Järjestöt voivat esimerkiksi

- tarjota monipuolista vertaistuellista toimintaa ja varhaista tukea
- mahdollistaa vapaaehtoistoimintaa ja perheiden arkea tukevaa toimintaa
- toimia palveluiden tuottajana osana sosiaali- ja terveystalvveluja

Järjestöjen roolissa on hyvä erottaa kaksi ulottuvuutta:

- 1) Kansalaislähtöinen ja avustuksiin perustuva hyvinvoinnin ja terveyden edistäjän rooli. Tämän mahdollistaminen edellyttää erityisesti kunnilta avustuksia ja tukitoimia, jotta perhekeskustoiminnassa toteutuisi mahdollisimman vahva ja laaja vapaaehtois- ja voittoa tavoittelematon perheiden hyväksi tehtävä toiminta.
- 2) Palvelun tuottajan rooli erityisesti sote-palveluissa. Järjestöt voivat erikoistua joihinkin osaluaisiin kuten Viola ry väkivaltatyöhön.

Seurakuntien lapsi- ja nuorisotyö tavoittaa suuren määrän lapsiperheitä omassa toiminnassaan ja ne tarjoavat monipuolista yhteisöllistä toimintaa ja palveluja. Seurakunnat järjestävät mm. perhekerhoja, leirejä ja vertaistuellista toimintaa. Seurakuntien laaja ja monipuolinen toiminta, palvelut ja tilat ovat osa perhekeskustoimintaa ja tarjoavat lapsille, nuorille ja perheille yhden vaihtoehtoisen osallistumiskanavan. Erityisen isona järjestöjen ja seurakunnan rooli avoimen toiminnan ja varhaisen tuen järjestäjänä näyttäytyy kaupunkikeskustojen ulkopuolella ja maaseutualueella. Keskeisenä palvelun tuottajana seurakunta toimii mm. perheasian sovittelussa Etelä-Savossa.

Yritykset tarjoavat perheille erilaisia palveluja sekä vapailla markkinoilla että sosiaali- ja terveystalvveluiden tuottajana (ostopalveluna). Palvelusetelin kautta perhe voi valita lapsi- ja perhepalveluja mm. lapsiperheiden kotipalvelussa. Perheillä on käytössä paljon vapaaehtoisia lapsi- ja nuorisovalvveluiksi, joiden turvin he käyttävät yksityisiä palveluja, erityisesti terveystalvveluja.

Perhekeskuksen palveluverkoston toimijoiden suositeltavia keinoja perhelähtöisten ja yhteen sovitettujen palveluiden saavuttamiseksi

- ohjauksen ja neuvonnan ja varhaisen tuen palveluissa on mukana kunnan, sosiaali- ja terveydenhuollon, järjestöjen ja seurakuntien ammattilaisia mm. perheneuvo, ryhmätoiminnot, tapaamiset ilman ajanvarausta
- mahdollistetaan palveluihin ohjaus yksilöllisen tarpeen ja kokemuksen perusteella esim. yksinäisyys
- lisätään vertaistuellista ryhmätoimintaa ja palveluiden yhteissuunnittelua ja -tarjoamista eri toimijoiden kesken, mukaan lukien varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen toiminta

- käytetään näyttöön perustuvia työmenetelmiä: Etelä-Savo painopisteenä lapset puheeksi ja pilotoinnissa MDFT (multi dimensional Family therapy)
- tarjotaan monialaista palvelutarpeen arviointia jalkauttaen erityisen tason osaamista mukaan yhteiseen työskentelyyn
- tuodaan erityisen tason osaaminen perustason lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävän työn tueksi (arviointi, jalkautuminen, konsultaatiokäytännöt)
- koulutetaan työntekijät ja luodaan maakunnallinen systeemisen lastensuojelun toimintamalli perheiden kanssa tehtävään työhön. Vahvistetaan erityisesti perheterapeuttista työskentelyä ja perhetyön osallisuutta työskentelyssä.
- koulutetaan ja hyödynnetään maakunnallista väkivaltatyön osaamista ja verkostoa entistä tiiviimmin (puheeksi otto, avain-henkilöt, marak, Viola ry:n palvelut)
- huomioidaan koulun erityisen ja vaativan tuen oppilaat ja tarjotaan riittävät erityisen palvelut lapsille, nuorille ja heidän perheilleen sekä tunnistetaan tuen tarve jo varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana luoden monialainen tuki perheelle riittävän varhaisessa vaiheessa

4 SEURANTA

LAPE muutosohjelman tulostavoitteissa on asetettu vuodelle 2025 seuraavat tulostavoitteet

LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMAN (LAPE) TULOSINDIKAATTORIT

- Lasten/nuorten ja vanhempien välinen vuorovaikutus on parantunut
- Lasten ja nuorten yksinäisyys on vähentynyt
- Jokaisella lapsella on vähintään yksi turvallinen ja pysyvä aikuissuhde
- Kiusaaminen (varhaiskasvatuksessa ja koulussa) on vähentynyt
- Jokaisella lapsella/nuorella on harrastus
- Koulutuksen keskeytyminen on vähentynyt (sekä perusopetuksessa että toisen asteen koulutuksessa)
- Lasten ja nuorten kiinnittyminen kouluun on vahvistunut
- Lasten ja nuorten kokemus väkivaltalta on vähentynyt
- Ehdollisen tuomion saaneiden, valvonnassa olevien nuorten määrä on vähentynyt.
- Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
- Vanhempien erojen aiheuttamat haitat lapsille ovat vähentyneet
- Lasten, nuorten ja vanhempien kokemus osallisuudesta palveluissa (varhaiskasvatus, koulu, lastensuojelu, terveys- ja kuntoutuspalvelut jne.) on parantunut
- Perheystävällisten toimintamuotojen käyttö työpaikoilla on lisääntynyt ja vanhempien kokemus työkuormitus on vähentynyt
- Lasten, nuorten ja perheiden kokemus palvelujärjestelmän toimivuudesta on parantunut.

(STM 2016.)

Etelä-Savo on edelleen mukana LTH 3-4kk ja 4-vuotiaiden tiedonkeruussa ja kouluterveyskyselyissä 4.-5.-luokkalaisille sekä 8.-9-luokkalaisille ja toisen asteen opiskelijoille^{9,10}. Kouluterveyskyselyissä uutena vuonna 2019 laajennetaan tiedonkeruuta osiolla, joissa kerätään tietoa väkivaltakokemuksista ja sijoitettujen lasten ja nuorten palvelukokemuksista¹⁰.

Kuntien ja maakuntien hyvinvointikertomusten minimitietopaketteja kootaan, joiden tavoitteena on yhdenmukaistaa ja tehdä vertailukelpoiseksi eri organisaatioiden suunnitelmia. Sote-palveluista luodaan tietopaketteja, joista lasten, nuorten ja perheiden palveluille on tulossa oma tietopaketti. Tietopaketin avulla palveluiden järjestäjä voi tarkastella palvelukokonaisuuksia. Indikaattorityö jatkuu kansallisesti ja maakuntien alueella tulevaisuudessakin.

Etelä-Savon maakunnallisen hyvinvointisuunnitelman painopistealueiden nykytilaa ja muutoksia seurataan ja arvioidaan seurantaan tarkoitettulla kyselylomakkeella. Lähtötilanneselvitys jaetaan eri toimijoille kevään/kesän 2019 aikana. Maakunnallista edistymistä ja sen tuloksia peilataan uusimpiin lasten ja nuorten kansallisiin kyselytutkimuksiin sekä valtakunnalliseen perhekeskustoiminnan seurantaan ja arviointiin. Hyvinvointisuunnitelman toteutuksen seuranta toteutetaan vuosittain 2019-2021 aikana.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa ja perheiden tarpeisiin perustuvien perhekeskustoiminnan palveluverkon toimivuuden tarkasteluun luodaan yhteistä tietopohjaa vuoden 2019 aikana. Lisäksi on erityisesti tarkasteltava lasten, nuorten ja perheiden oman kokemuspohjaisen tiedon hyödyntämistä arvioinnissa. Määrällisen tiedon lisäksi tarvitaan laadullisia mittareita ja tiedonkeruuta sekä erilaisia menetelmiä osallisuuden vahvistamiseksi toiminnan ja palveluiden arvioinnissa.

5 KUNTAKOHTAINEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTI-SUUNNITELMAN RUNKO

Tätä osiota voidaan käyttää kuntakohtaisen suunnitelman ja painopistealueiden kokoamiseen.

5.1 KUNNAN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA JA YHTEYS MUIHIN SUUNNITELMIIN

KUNNAN HYVINVOINTIKERTOMUS, STRATEGISET PAINOPISTEET SEKÄ YHTEYS MAAKUNNAN SUUNNITELMIIN

KUNTAKOHTAISTA LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN HYVINVOINTITIETOA

5.2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN KUNTAKOHTAISET TOIMENPITEET

5.3 OPISKELUHUOLLON KUNTAKOHTAISET PALVELUT, TOIMENPITEET

5.4 KUNTAKOHTAISEN LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMAN ARVIOINTI

LÄHTEET:

1. Etelä-Savon alueellinen hyvinvointikertomus ja suunnitelma 2018-2020. https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2018/06/etela-savon-alueellinen-hyvinvointikertomus-vuosille-2018_2020.pdf
2. Maakunnallinen perhekeskustoimintamallin rakenne Etelä-Savo 2018. LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018. <https://lapeetelasavo.files.wordpress.com/2018/08/maakunnallinen-perhekeskustoimintamalli-etelc3a4-savo.pdf>
3. Perälä, Marja-Leena, LAPE muutosohjelma 2018. Alkuperäisteos Perälä, Marja-Leena; Halme, Nina; Nykänen, Sirpa (2012). Lasten, nuorten ja perheiden palveluja yhteensovittava johtaminen. Opas 19/2012. Tampere, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
4. Maakunnallinen lasten, nuorten ja perheiden johtoryhmä - Etelä-Savo. LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018.
5. Sote tietoiikkuna kokeiluversio (THL), 2018. <https://proto.thl.fi/tietoiikkuna/#/chart>
6. Pitäjänuutiset lokakuu 2018.
7. Nuorten elämä/ Etelä-Savon nuoret vaikuttajat 2018. LAPE Etelä-Savo muutosohjelma. <https://www.etela-savo.fi/nuorten-aani>
8. Valtakunnan nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2017. https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/valtakunnallinen-nuorisotyön-ja-politiikan-ohjelma-hyvakysyty
9. Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH) -tutkimus 2018. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lasten-terveys-hyvinvointi-ja-palvelut-lth-tutkimus>
10. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Halme N., Hedman L., Ikonen R., Rajala R., Rajala: Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017, kouluterveyskyselyn tuloksia. Työpaperi 15/2018. Kaikki tiedot löytyvät kouluterveyskyselyn tutkimustuloksia 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia>
11. LAPE Etelä-Savo muutosohjelman kysely perheille Etelä-Savossa vanhemmuuden ja parisuhteen tuen sekä eroauttamisen palveluista 2017. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamk. <https://lapeetelasavo.com/>
12. Tarkemmat tilastotiedot Etelä-Savon ja kuntien lasten, nuorten ja perheiden kokonaisuudesta on katsottavissa [THL](https://proto.thl.fi/tietoiikkuna).proto.fi/tietoiikkuna. (Sote-arvioinnit, Etelä-Savo pitkä lausuntoversio 2018)
13. LAPE muutosohjelma toimintakulttuurin muutos 2018. <https://stm.fi/lape/toimintakulttuuri>
14. Lasten oikeuksien sopimus. www.lapsenoikeudet.fi
15. LAPE Etelä-Savo muutosohjelma osallisuusraportti ja -työkalut 2018. <https://lapeetelasavo.com/materiaalit/>
16. Ohjaamot Etelä-Savon alueella. [Ohjaamo Olkkari Mikkeli](https://www.ohjaamo.fi/ohjaamo-olkkari-mikkeli); [Ohjaamo Pientare Pieksämäki](https://www.ohjaamo.fi/ohjaamo-pientare-pieksamaeki); [Ohjaamo Savonlinna](https://www.ohjaamo.fi/ohjaamo-savonlinna)
17. <https://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo14354.pdf>
18. STM/ LAPE muutosohjelma vanhemmuussuunnitelma. <https://stm.fi/vanhemmuussuunnitelma>
19. Perhekeskus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos/aiheet/lapset, nuoret ja perheet/peruspalvelut/perhekeskus. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus>

SUUNNITELMAN TAULUKOT/KUVAT:

- 1: Etelä-Savon väestö ikäryhmittäin 31.12 2017
- 2: 0-6-vuotiaat, % väestöstä (2018), www.proto.thl.fi
- 3: Lasten osuus, % väestöstä kunnittain (0-1-vuotiaat 2017, 0-6 ja 0-17-vuotiaat 2018), www.proto.thl.fi
- 4: Syntyneiden lasten määrä Etelä-Savossa kunnittain (2018), E-S Maakuntaliitto, Tilastokeskus
- 5: Etelä-Savon muuttoliike ikäryhmittäin (2017), E-S ennakoi, Tilastokeskus
- 6: Taulukko 6: Tyytyväisiä elämäänsä, Etelä-Savo/ koko maa %, kouluterveyskysely 2017
- 7: Yhden vanhemman perheet, % väestöstä (2017), www.proto.thl.fi
- 8: Vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut haittaa, % 4. ja 5. luokan oppilaista (2017), www.proto.thl.fi
- 9: Aidon kohtaamisen huoneentaulu (LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018)
- 10: Esimerkki kohtaamispaikkaverkostosta (LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018)
- 11: Esimerkki perheneuvoverkostosta (LAPE Etelä-Savo muutosohjelma 2018)
- 12: Lasten, nuorten ja perheiden perhekeskuksen palveluverkkokuva (THL/perhekeskustoiminta)